

رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه

کیومرث زرافشانی*، امیرحسین علی‌بیگی**، مژگان فقیری***

چکیده: توانمندسازی زنان روستایی یکی از اهداف توسعه هزاره سوم است. در همین راستا طرح اعطای اعتبارات خرد به زنان روستایی با هدف فراهم ساختن سرمایه لازم برای راه‌اندازی مشاغل تولیدی به‌منظور توانمندسازی آنان مطرح گردید. اکنون با وجود گذشت حدود یک دهه از عمر صندوق اعتبارات خرد در ایران، مطالعات اندکی در زمینه رتبه‌بندی این صندوق‌ها انجام شده است. این پژوهش از نوع پیمایشی بوده که برای رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات-خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه، با استفاده از جدول بارتلت و روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک، ۱۸۳ نفر از زنان عضو این صندوق‌ها انتخاب گردیدند. رتبه‌بندی صندوق‌ها بر اساس توانمندسازی زنان از ابعاد مختلف، بر اساس آماره تحلیل عامل تاییدی نشان می‌دهد که در بعد اقتصادی: فش (کنگاور)، تمرگ و پریوه (هرسین) رتبه‌های اول تا سوم را کسب نمودند. در بعد اجتماعی: فش، پریوه و قیطاس‌آباد (صحنه) رتبه‌ی اول تا سوم را به خود اختصاص دادند. در بعد خانوادگی اعضای صندوق‌های فش، پریوه و کوسه‌وند (کرمانشاه) به ترتیب در جایگاه‌های اول تا سوم قرار گرفتند. با توجه به نتایج به‌دست آمده، از آنجایی که مسئولین صندوق‌ها می‌توانند نقش قابل توجهی را در موفقیت صندوق‌ها ایفا نمایند، توصیه می‌گردد انتخاب مسئولین صندوق بر اساس رأی اعضا و تعیین معیارهایی همچون تحصیلات، سن و ... از سوی دفتر امور زنان روستایی باشد.

واژگان کلیدی: توانمندسازی، رتبه‌بندی، زنان روستایی، تحلیل عاملی تأییدی.

مقدمه و طرح مسئله

با وجود آنکه دستیابی به توسعه پایدار بدون مشارکت فعال زنان در تمامی عرصه‌ها اعم از خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی امکان‌پذیر نیست، اما مطالعات اخیر نشان می‌دهد که عوامل اجتماعی، فرهنگی و انتظارات متفاوت جامعه از زن و مرد موانع مهمی را بر سر راه مشارکت زنان به ویژه زنان روستایی به وجود آورده است. متأسفانه در بسیاری از برنامه‌های توسعه، نقش اساسی و تعیین‌کننده زنان روستایی به فراموشی

zarafshani2000@yahoo.com

baygi1@gmail.com

mojgan_faghiri@yahoo.com

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۱/۳/۷

* دانشیار ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه

** دانشیار آموزش کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه

*** کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۱۱/۹

سپرده شده است و موجب عدم موفقیت بسیاری از برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه در مناطق روستایی جهان شده است (کتابی و همکاران، ۱۳۸۲). عدم دسترسی زنان روستایی به عوامل تولید شامل زمین، اعتبار و خدمات توسعه‌ای و ترویجی از مهم‌ترین مسائلی است که مانع از ایفای نقش زنان در توسعه روستایی می‌گردد. این درحالی است که درحال حاضر مشکل عمده زنان روستایی، عدم دسترسی آنان به خدمات مؤسسات مالی، به ویژه اعتبارات است. زنگ خطری که در اینجا احساس می‌شود اینک بانک جهانی (۲۰۰۷) فقر را معلول عدم دسترسی به اعتبارات می‌داند. به عبارت دیگر، زنان روستایی به دلیل دسترسی محدود به اعتبارات جزء فقرا روستایی محسوب می‌شوند. مؤسسات اعتباری رسمی کشور ترجیح می‌دهند که وام‌های خود را بیشتر در اختیار افرادی که به منابع مختلف دسترسی دارند، قرار دهند (پاک نظر، ۱۳۸۱). نتایج مطالعات نیز نشان می‌دهد که زنان روستایی همچنان برای دسترسی به اعتبارات با مشکل مواجه هستند (پیت و همکاران، ۲۰۰۶).

بنابراین برای رفع این مشکل در دو دهه اخیر، مؤسسه‌های اعتبارات خرد در بیشتر کشورهای جهان و به ویژه کشورهای در حال توسعه با هدف تأمین مالی قشرهای کم درآمد در جهت اشتغال‌زایی آنان پدید آمده‌اند. به عنوان مثال اعتبارات خرد با فراهم ساختن وام‌های کوچک برای افراد فقیر موجبات اشتغال و در نتیجه درآمدزایی را برای آنان به وجود می‌آورد (نجفی، ۱۳۸۲). این نوع اعتبارات خرد به عنوان راهبردی در توسعه به شمار می‌رود که هدف آن دسترسی زنان و مردم کم درآمد به منابع اعتباری است تا به موجب آن توانایی بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی آنان را افزایش دهد. چنین وام‌هایی راهبرد مناسبی برای اعطای خدمات مالی پایدار به زنان روستایی و بهبود شرایط آنان در خانواده و جامعه است (ساتیاباما، ۲۰۱۰). به عبارت دیگر اعتبارات خرد با اعطای وام به زنان روستایی که دسترسی کمتری به منابع اعتباری دارند موجب افزایش مشارکت آنان در جامعه می‌گردد. این امر در نهایت توانمندسازی اقتصادی آنان را به دنبال خواهد داشت (خاندر، ۱۹۹۸). در ساده‌ترین دیدگاه توانمندسازی به مثابه فرآیندی تصور شده که در طی این فرآیند، افراد، گروه‌ها و جوامع از وضعیت موجود زندگی خویش آگاهی یافته و برای تغییر این شرایط به شرایط مطلوب برنامه‌ریزی مناسب، آگاهانه و سازمان‌یافته انجام می‌دهند (مافی، ۱۳۸۵).

1. Pitt et al.

2. Sathiabama

3. Khander

رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه ۱۰۷

در ایران نیز دفتر امور زنان روستایی و عشایری به منظور بهبود وضعیت اقتصادی مناطق روستایی، کاهش بیکاری، عدالت اجتماعی، کاهش فقر و خصوصاً توانمندسازی زنان روستایی، طرح تشکیل صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی را از سال ۱۳۷۹ پایه‌ریزی نمود (انتشارات دفتر امور زنان روستایی، ۱۳۸۹). از آنچه که تاکنون گفته شد می‌توان به این مهم دست یافت که یکی از مهم‌ترین رسالت‌های صندوق اعتبارات خرد، توانمندسازی زنان روستایی از ابعاد مختلف (اقتصادی، اجتماعی، خانوادگی، سیاسی، قانونی و روانشناختی) است. اما متأسفانه با وجود گذشت حدود یک دهه از عمر صندوق اعتبارات خرد در ایران، مطالعات بسیار اندکی در زمینه رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی از ابعاد مختلف در سطح کشور و خصوصاً استان کرمانشاه انجام شده است. مصاحبه‌های عمیق نگارندگان در قالب گروه‌های متمرکز، پیش از طراحی چارچوب مفهومی و پرسشنامه نشان داد که افراد مورد مطالعه غالباً به توانمندی از ابعاد سیاسی، قانونی و روانشناختی که سطوح بالای توانمندی هستند، دست نیافته‌اند. بنابراین در این مطالعه به منظور پر نمودن خلأ موجود در مطالعات قبلی و همچنین با توجه به شرایط جامعه مورد مطالعه به رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد، بر اساس توانمندسازی زنان روستایی از ابعاد اجتماعی، اقتصادی و خانوادگی پرداخته شده است.

مبانی نظری تحقیق

در مجموع دو دیدگاه متفاوت در خصوص نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی وجود داد. در دیدگاه اول، بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند که فراهم ساختن اعتبارات خرد برای زنان فقیر موجب برقراری توازن و تعادل اجتماعی می‌شود. طرفداران این دیدگاه معتقدند که اعتبارات خرد نه تنها موجب بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی زنان می‌گردد بلکه روابط جنسیتی موجود در جامعه را نیز بهبود می‌بخشد. طرفداران دیدگاه دوم بر این عقیده‌اند که اگرچه افزایش اندک درآمد و دارایی می‌تواند موجب رفاه و امنیت اقتصادی زنان شود، اما این افزایش اندک تأثیر ناچیزی بر روابط اقتصادی و اجتماعی دارد و لذا دسترسی به اعتبارات خرد تنها می‌تواند ابزار مؤثری برای ورود زنان به مسیر توانمندی باشد (مایوکس، ۱۹۹۸).

همان‌طور که در دیدگاه اول گفته شد، اعتبارت خرد با دارا بودن پتانسیل بالقوه در توانمندسازی زنان روستایی، نقش مؤثری را در بهبود شرایط زنان روستایی ایفا می‌کند. در تأیید این مدعا سواین و والتین^۱ (۲۰۰۷)، رحمان و نوروز^۲ (۲۰۰۷) و آشه و پاروت^۳ (۲۰۰۱) نشان دادند که اغلب زنانی که به اعتبارت خرد دسترسی داشته‌اند، به درجاتی از توانمندی رسیده‌اند. به عبارت دیگر قرار دادن اعتبارت و دیگر منابع مالی در اختیار زنان موجب کسب قدرت مالی و مشارکت اقتصادی آنان در جامعه و خانواده می‌شود، به گونه‌ای که این شرایط نقش قابل توجهی در توانمندسازی آنان ایفا می‌کند (مایوکس، ۱۹۹۸). مالهاترا و همکاران^۴ (۲۰۰۲) نیز ابعاد مختلفی را برای توانمندسازی زنان روستایی قائل شده‌اند. این ابعاد عبارتند از: اقتصادی (کسب یا افزایش درآمد، توانایی بازپرداخت وام و...)، اجتماعی (آزادی زنان برای مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی)، خانوادگی (قدرت تصمیم‌گیری در مورد امور مختلف خانواده)، سیاسی (شرکت در انتخابات و مناسبت‌های سیاسی)، قانونی (آگاهی از حقوق شهروندی) و روانشناختی (عزت نفس، خودکارآمدی و...).

معظمی و رحیمی (۱۳۸۴) در بررسی پوشش و پایداری صندوق اعتبارات خرد روستایی که توسط جهاد کشاورزی در ایران راه‌اندازی شده، این نتیجه دست یافتند که برنامه اعتبارات خرد نه تنها سبب اشتغال پایدار گردیده است، بلکه موجب افزایش دسترسی زنان کم‌درآمد و سرپرست خانوار به خدمات مالی نیز شده است؛ بدین صورت که ۸۰ درصد از افراد مورد مطالعه در گذشته به هیچ نوع وامی دسترسی نداشتند و لذا این وام‌ها سبب کاهش فقر، افزایش درآمد و میزان دارایی زنان روستایی شده است. نتایج بررسی‌های مکل‌ساس^۵ (۱۹۹۷) نشان داد که زنان کم‌درآمد به ندرت منافی از اعتبارات خرد می‌برند؛ این درحالی است که بیشترین منافع این مؤسسات نصیب افراد پردرآمد عضو این صندوق‌ها می‌شود. پژوهش کوشکی و همکاران (۱۳۹۰) نشان داد که مشارکت زنان در صندوق‌های اعتبارات خرد را می‌توان از طریق سه عامل آموزشی - مدیریتی، اجتماعی - روانشناختی، اقتصادی - حمایتی بهبود بخشید.

کابیر^۶ (۲۰۰۱) در مطالعه خود به بررسی تأثیر وام‌های اعطایی به زنان روستایی پرداخت. نتایج مطالعات وی نشان داد که این وام‌ها نه تنها موجب افزایش منزلت اجتماعی زنان در خانواده و جامعه می‌گردد بلکه

1. Swain & Wallentin

2. Rahman & Naoroze

3. Ashe & Parrott

4. Malhotra & Schuler & Boender

5. MacIsaac

6. Kabeer

رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه ۱۰۹

کاهش تنش و خشونت علیه زنان در خانواده را نیز به دنبال داشته است. شاید این بدان علت باشد که مشارکت اقتصادی زنان در خانواده موجب می‌شود که مردان نتوانند به دلیل نان‌آور بودن بر سر زنان منت بگذارند. در تأیید این یافته هاشمی و همکاران^۱ (۱۹۹۶) نیز اذعان دارند که میزان جبر و خشونت خانواده نسبت به زنانی که عضو صندوق‌های اعتبارات خرد بودند، کاهش یافته است. بدین صورت که پیش از عضویت در صندوق اعتبارات خرد خشونت و جبر خانواده نسبت به زنان بیشتر بوده است.

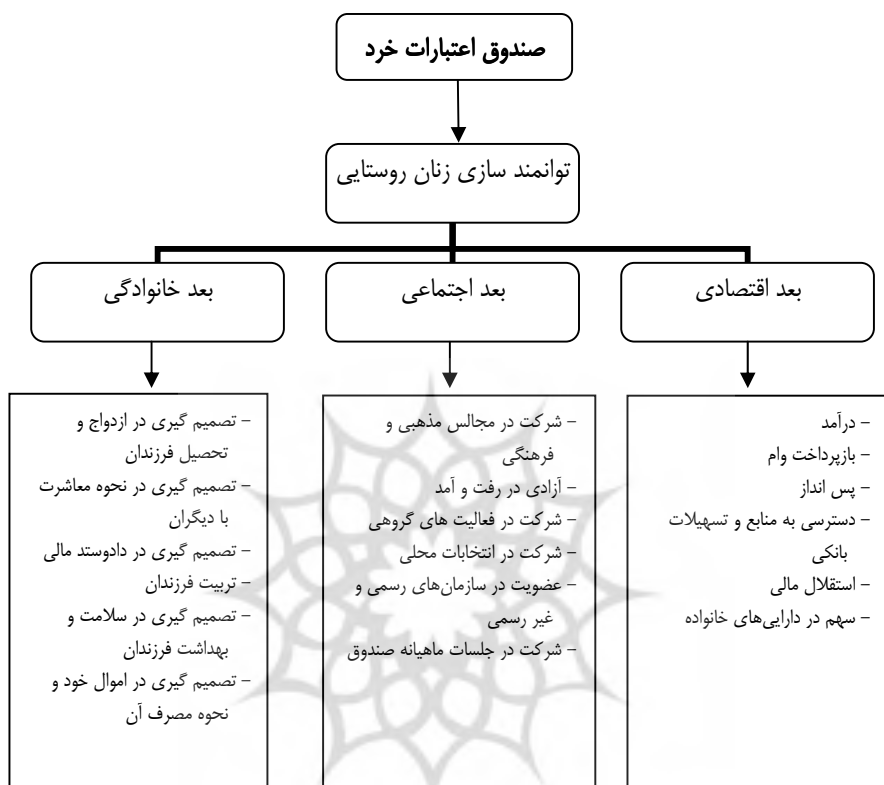
مطالعات توانمندسازی نشان می‌دهد که زنان ممکن است در یک بعد از زندگی توانمند شوند در حالی که توانمندی آنان در سایر ابعاد کم‌رنگ باقی بماند (هاشمی و همکاران، ۱۹۹۶؛ کیشور و گوپتا^۲، ۲۰۰۴؛ مالهاترا و همکاران، ۲۰۰۳). به همین دلیل برخی از محققان تلاش نموده‌اند توانمندسازی زنان را با استفاده از متغیرها و ابعاد مختلفی بسنجند. عبدالنصیر و همکاران^۳ (۲۰۰۷) نیز معتقدند شاخص‌سازی در زمینه توانمندسازی می‌بایست از دل جامعه‌ی مورد مطالعه استخراج گردد. بنابراین نگارنده به منظور دسترسی به شاخص‌های بومی به مدت ۱۴ روز اقدام به مصاحبه‌های عمیق در قالب گروه‌های متمرکز در روستاهای مورد مطالعه نمود. نتایج مصاحبه‌های پی‌درپی نشان داد که توانمندسازی زنان روستایی می‌بایست از سه بعد اجتماعی، اقتصادی و خانوادگی مورد بررسی قرار گیرد. در بعد توانمندی اقتصادی متغیرهایی نظیر درآمد، بازپرداخت وام، پس‌انداز و ... مدنظر پژوهشگر بوده است. در بعد توانمندسازی اجتماعی متغیرهایی همچون شرکت در مجالس مذهبی و فرهنگی، آزادی در رفت و آمد، شرکت در فعالیت‌های گروهی و ... قابل توجه هستند و در بعد توانمندی خانوادگی، تصمیم‌گیری در مورد ازدواج و تحصیل خود و فرزندان، معاشرت با دیگران و تصمیم‌گیری در مورد دادوستد مالی و ... به عنوان متغیرهای مطرح، قابل سنجش هستند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

---

^۱. Hashemi et al.
^۲. Kishor & Gupta
^۳. Abdul Nasir

نگاره (۱): مدل مفهومی تحقیق

روش تحقیق

این تحقیق از نظر ماهیت از نوع پژوهش های کمی محسوب می شود، از نظر هدف، کاربردی و از لحاظ گردآوری اطلاعات از نوع تحقیقات توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش را زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد با ۵ سال سابقه عضویت و بیشتر تشکیل دادند (N=۳۴۶). از آنجایی که توانمندی یک فرآیند است که در کوتاه مدت قابل حصول نیست؛ لذا با مشورت مسئولین ترویج استان (با توجه به عمر ۱۰ ساله صندوق ها) حداقل مدت عضویت ۵ سال برای انتخاب جامعه و نمونه آماری پژوهش تعیین گردید. حوزه جغرافیایی این تحقیق شامل شهرستان کرمانشاه (روستاهای ریزهوند، کوسهوند و دولتیار)، کنگاور

رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه ۱۱۱

(روستای فش)، هرسین (روستاهای تمرگ، چشمه‌کیود، پریوه‌سفلی) و صحنه (روستاهای کندوله، الهیه، قیطاس‌آباد) بود. حجم نمونه با استفاده از جدول بارتلت و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک ۱۸۳ نفر انتخاب شدند.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این مطالعه، پرسشنامه بوده است بخش اول در رابطه با ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان بوده و در بخش دوم برای هر یک از ابعاد توانمندی (اقتصادی، اجتماعی و خانوادگی) گویه‌هایی در قالب طیف لیکرت طراحی شد. همچنین به منظور بررسی روایی و پایایی پرسشنامه از تحلیل عاملی تأییدی و آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید. از تحلیل عاملی تأییدی علاوه بر روایی‌سنجی پرسشنامه در تعیین شاخص توانمندسازی، به منظور رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد نیز استفاده گردید. در تعیین این شاخص از بارهای عاملی که از نتایج تحلیل عاملی تأییدی به دست آمده است، استفاده گردید. تحلیل عاملی تأییدی این فرصت را به محقق می‌دهد که مدل نظری خود را براساس متغیرهای مشاهده شده^۱ و متغیرهای مکنون^۲ به بوته آزمایش بگذارد. به عبارت دیگر، محقق سعی نمود که به برازش مناسبی بین داده‌های میدانی و مدل مفهومی برسد. اسپریر و همکاران (۲۰۰۶) به سنجش نکوئی برازش^۳ داده‌های میدانی با مدل مفهومی تأکید داشته‌اند.

برازش مدل^۴

شاخص‌هایی که برای برازش مدل‌های اندازه‌گیری به کار می‌رود عبارتند از: شاخص کای اسکوئر (χ^2)، شاخص برازش هنجار شده^۵ (NFI)، شاخص برازش مقایسه‌ای^۶ (CFI) و ریشه میانگین مربعات خطای برآورد^۷ (RMSEA) (جدول شماره ۱).

-
1. Observable Variables
  2. Latent Variables
  3. Goodness of Fit
  4. Goodness of Fit
  5. Normed Fit Index
  6. Comparative Fit Index
  7. Root-Mean-Square Residual

جدول شماره (۱): شاخص برازندگی مدل تحلیل عاملی تأییدی (منبع: قاسمی، ۱۳۸۸)

شاخص	سطح قابل قبول	معیار مطلوب	مقدار گزارش شده
مجذور کای	مقدار کای اسکوتر جدول	-----	۳۱۹/۶، سطح معنی داری: /۰۰۰
درجه آزادی	-----	-----	۱۰۱
نسبت کای اسکوتر به درجه آزادی (χ^2/df)	-----	≤ 3	۳/۱
شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)	۰ (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	> 0.90	۰/۸۷
شاخص برازش هنجار شده (NFI)	۰ (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	> 0.80	۰/۸۲
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)	کوچکتر از ۰/۰۸	< 0.08	۰/۰۷۷

از آنجائی که مقادیر χ^2 معنی دار شده است، اما با توجه به حجم نمونه نمی توان به راحتی مدل اندازه گیری را رد کرد. از طرفی با توجه به این که مقادیر χ^2 دو بیش از دو برابر درجه آزادی است، می توان نتیجه گرفت که مدل اندازه گیری در این مطالعه، مدل مناسبی نیست (کوینتانا و ماکسول^۱، ۱۹۹۹). همچنین نسبت کای اسکوتر به درجه آزادی (χ^2/df) باید کوچکتر یا مساوی ۳ باشد که در این مطالعه معادل ۳/۱ گزارش شده است (او و شیو^۲، ۲۰۱۱). لذا از سایر شاخص های نکوئی برازش بهره گرفته شد. به منظور بررسی این که یک مدل به خصوص در مقایسه با سایر مدل های ممکن، از لحاظ تبیین مجموعه ای از داده های مشاهده شده تا چه حد خوب عمل می کند از مقادیر شاخص برازش هنجار شده (NFI) و شاخص برازش تطبیقی (CFI) استفاده شده است. به اعتقاد جفن و همکاران (۲۰۰۰) و کول کارین و همکاران (۲۰۰۶) مقادیر بالای ۰/۸ در شاخص اول و بالای ۰/۹ در شاخص دوم حاکی از برازش مناسب مدل طراحی شده در مقایسه با سایر مدل های ممکنه است. معیار بسیار مهم بعدی برای تعیین برازش کل مدل، ریشه میانگین مربعات خطای برآورد است. این شاخص برای مدل های خوب ۰/۰۵ و کمتر است. مدلی که در آن، این شاخص ۰/۰۵ تا ۰/۰۸ باشد برازش قابل قبول، بین ۰/۰۸ تا ۰/۱ برازش متوسط و بزرگتر از ۰/۱ باشد برازش ضعیفی را نشان می دهد (هومن، ۱۳۸۴؛ کلاتری، ۱۳۸۸). براساس جدول شماره (۱) می-

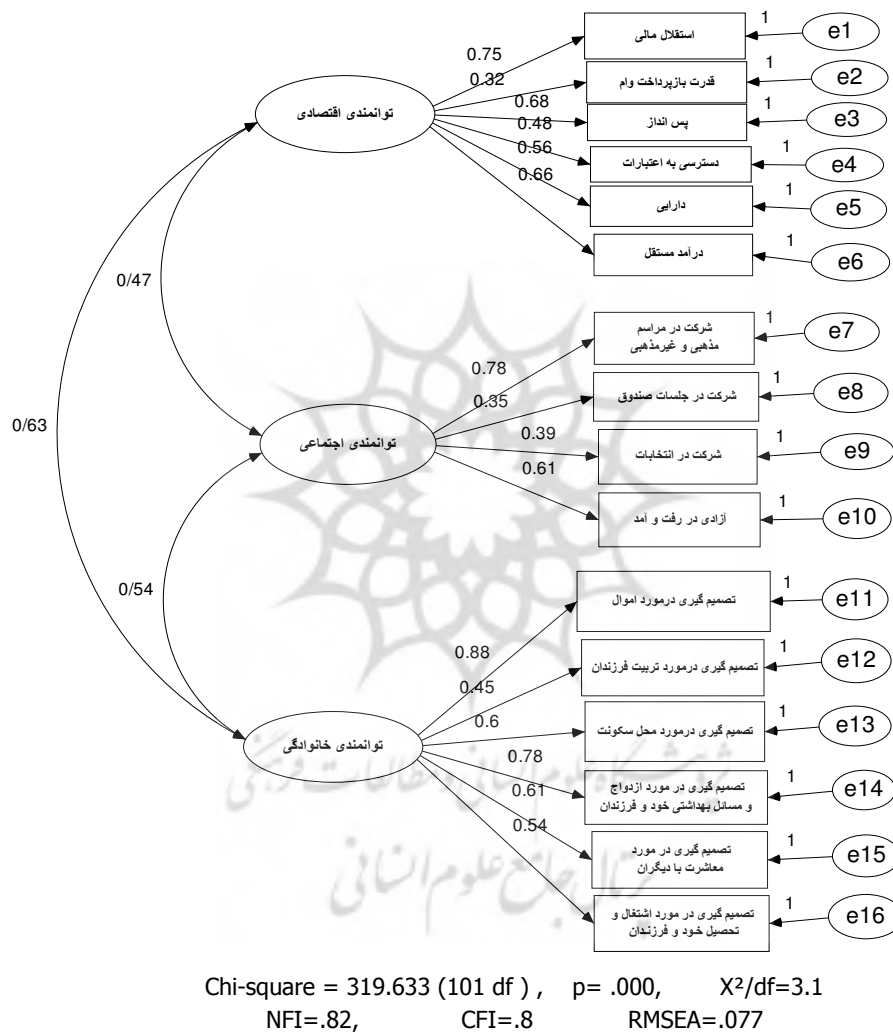
^۱. Quintana & Maxwell

^۲. Wu & Shyu

رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه ۱۱۳

توان گفت که مقدار مطلوب شاخص ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (۰/۰۷۷) و سطح قابل قبول سایر شاخص‌های این پژوهش، نشان از برازش نسبتاً خوب و طراحی مناسب ابزار تحقیق دارد. در نگاره ۲ نتیجه تحلیل عاملی تأییدی ارائه گردیده که بارهای عاملی استاندارد شده در آن نمایش داده شده است.

نگاره شماره (۲): تحلیل عاملی تأییدی؛ بارهای عاملی استاندارد شده

همان‌گونه که ذکر گردید به منظور شاخص‌سازی بومی از بارهای عاملی که در تحلیل عاملی تأییدی آمده است، استفاده گردید. به عنوان مثال توانمندی اقتصادی توسط متغیرهایی همچون داشتن درآمد مستقل، پس‌انداز و... سنجیده شده است. هریک از این متغیرها، بارعاملی ویژه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. در تعیین شاخص توانمندی اقتصادی بار عاملی هر متغیر مثلاً استقلال مالی (۰/۷۵) ضریب مجموع امتیازی که اعضای هر صندوق (مثلاً فاش) در این بخش کسب نموده‌اند (۹/۱۴) می‌شود. در نهایت امتیازهای مربوط به کلیه متغیرهای بخش اقتصادی که به این ترتیب به‌دست آمده، با یکدیگر جمع می‌شود و امتیاز اعضای هر صندوق از نظر توانمندی اقتصادی به‌دست می‌آید (جدول شماره ۲).

جدول شماره (۲): نتایج بارهای عاملی شاخص‌های توانمندسازی در سه بعد اقتصادی، خانوادگی و اجتماعی (منبع: یافته‌های تحقیق)

شاخص‌ها	متغیرها	بارهای عاملی
توانمندی اقتصادی	استقلال مالی	۰/۷۵
	قدرت بازپرداخت وام	۰/۳۲
	پس‌انداز	۰/۶۸
	دسترسی به اعتبارات	۰/۴۸
	دارایی	۰/۵۶
	درآمد مستقل	۰/۶۶
توانمندی خانوادگی	تصمیم‌گیری در مورد اموال	۰/۱۸۸
	تصمیم‌گیری در مورد تربیت فرزندان	۰/۴۵
	تصمیم‌گیری در مورد محل سکونت	۰/۶۰
	تصمیم‌گیری در مورد ازدواج و مسائل بهداشتی خود و فرزندان	۰/۷۸
	تصمیم‌گیری در مورد معاشرت با دیگران	۰/۶۱
توانمندی اجتماعی	تصمیم‌گیری در مورد اشتغال و تحصیل خود و فرزندان	۰/۵۴
	شرکت در مراسم مذهبی و غیرمذهبی	۰/۷۸
	شرکت در جلسات صندوق	۰/۳۵
	شرکت در انتخابات	۰/۳۹
	آزادی در رفت و آمد	۰/۶۱

رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه ۱۱۵

پایایی^۱ و روایی^۲ تحقیق

برای تعیین پایایی یا قابلیت اعتماد پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید؛ بدین صورت که ۳۴ نفر از اعضای صندوق اعتبارات خرد شهرستان کنگاور (روستای فش) که خارج از نمونه آماری بودند، انتخاب شدند. قابلیت اعتماد بخش‌های مختلف پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ در جدول شماره (۳) نشان داده شده است.

جدول شماره (۳): ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از بخش‌های پرسشنامه

گویه‌های مرتبط	تعداد سوالات	آلفای کرونباخ
توانمندسازی اقتصادی	۱۳	۰/۷۳
توانمندسازی خانوادگی	۲۲	۰/۹۰
توانمندسازی اجتماعی	۸	۰/۷۲

همان‌طور که در جدول شماره (۳) آمده است، ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از مقیاس‌های پرسشنامه بنابر توصیه هیئت‌ون و همکاران^۳ (۲۰۰۴) در سطح قابل قبولی قرار دارد. هیئت‌ون و همکاران معتقدند که ضریب حداقل ۰/۷ برای پایایی مقیاس موردنظر لازم است. به منظور بررسی روایی محتوایی^۴ پرسشنامه، تعدادی از آن در اختیار اعضای هیئت علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی، مسئولان ترویج استان، دفتر امور زنان روستایی وزارت جهاد کشاورزی و مسئولین صندوق‌ها قرار گرفت. سپس توصیه‌ها و پیشنهادهای آن‌ها جهت رفع نقایص ابزار تحقیق به کار گرفته شد و اصلاحات لازم اعمال گردید. پس از جمع‌آوری داده‌ها، اطلاعات موجود کدگذاری و سپس با استفاده از نرم‌افزار SPSS18 و AMOS18 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

^۱. Reliabilit

^۲. Validity

^۳. Hinton et al.

^۴. Content Validity

یافته‌های تحقیق

توزیع فراوانی سطح سواد اعضای صندوق اعتبارات خرد نشان می‌دهد که ۱۲/۶ درصد از آنان بی‌سواد، ۵۵/۲ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۹ درصد راهنمایی، ۱۰/۴ درصد دبیرستان و تنها ۲/۷ درصد تحصیلات دانشگاهی داشتند (جدول شماره ۴).

جدول شماره (۴): توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر اساس سطح تحصیلات

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بی‌سواد	۲۳	۱۲/۶	۱۲/۶
ابتدایی	۱۰۱	۵۵/۲	۶۷/۸
راهنمایی	۳۵	۱۹/۱	۸۶/۹
دبیرستان	۱۹	۱۰/۴	۹۷/۳
دانشگاهی	۵	۲/۷	۱۰۰
جمع	۱۸۳	۱۰۰	-

از آنجایی که سابقه عضویت در صندوق از عوامل مؤثر بر توانمندی زنان روستایی گزارش شده است (هوگ و ایتوهارا^۱، ۲۰۰۹)؛ این متغیر در مطالعه حاضر مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که ۱۱۴ نفر (۶۲/۳ درصد) از اعضا دارای ۵ سال، ۶۹ نفر (۳۷/۷ درصد) بیش از ۵ سال سابقه عضویت داشتند.

رتبه بندی صندوق‌ها به لحاظ شاخص توانمندی اقتصادی اعضاء

همانطور که در جدول شماره (۵) آمده است روستای فش (۲۲/۷۲ امتیاز)، تمرگ (۲۱/۹۲ امتیاز) و پریوه (۲۱ امتیاز) به ترتیب رتبه‌های اول تا سوم را از نظر توانمندی اقتصادی به دست آورده‌اند. از دیگر سو روستای قیطاس آباد با امتیاز ۱۶/۳۴ رتبه دهم را در بین روستاهای مورد مطالعه کسب نموده است.

¹. Hoque & Itohara

رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه ۱۱۷

جدول شماره (۵): رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد از نظر شاخص توانمندسازی اقتصادی

رتبه	امتیاز توانمندی اقتصادی	صندوق
۱	۲۲/۷۲	فش
۲	۲۱/۹۲	تمرگ
۳	۲۱	پریوه
۴	۱۹/۵۷	چشمه‌کیود
۵	۱۸/۸۲	الهیه
۶	۱۸/۷۴	دولتیار
۷	۱۸/۵۵	کوسه‌وند
۸	۱۷/۸۰	ریزه‌وند
۹	۱۷/۳۶	کندوله
۱۰	۱۶/۳۴	قیطاس‌آباد

رتبه‌بندی صندوق‌ها به لحاظ شاخص توانمندی خانوادگی

نتایج به‌دست آمده در رابطه با رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد در زمینه توانمندی خانوادگی زنان روستایی در جدول شماره (۶) نشان داده شده است. روستای فش با امتیاز رتبه اول را کسب نموده است. روستای پریوه (۸۳/۷۳ امتیاز) در رتبه دوم و روستای کوسه‌وند با ۸۲/۹۵ امتیاز در رتبه سوم و روستای ریزه‌وند (۷۹/۱۴ امتیاز) در رتبه چهارم قرار گرفته‌اند. همچنین روستای کندوله با کمترین امتیاز (۵۴/۷۰) در رتبه دهم جای گرفته است.

جدول شماره (۶): رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد از نظر شاخص توانمندسازی خانوادگی

رتبه	امتیاز توانمندی خانوادگی	صندوق
۱	۸۸/۶۲	فش
۲	۸۳/۷۳	پریوه
۳	۸۲/۹۵	کوسه‌وند
۴	۷۹/۱۴	ریزه‌وند
۵	۷۷/۹۳	تمرگ
۶	۷۷/۵۰	الهیه
۷	۷۲/۷۲	قیطاس‌آباد
۸	۷۲/۲۶	دولتیار
۹	۶۶/۰۸	چشمه‌کیود
۱۰	۵۴/۷۰	کندوله

رتبه بندی صندوقها به لحاظ شاخص توانمندی اجتماعی

نتایج حاصل از جدول شماره (۷) نشان می‌دهد که روستای فش (۱۷/۰۲ امتیاز) رتبه اول و روستاهای قیطاس‌آباد (۱۶/۲۴ امتیاز) و پرویه (۱۶/۱۸ امتیاز) به ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را در توانمندی اجتماعی کسب نموده‌اند. روستای کندوله نیز با کسب ۱۱/۳۹ امتیاز، رتبه دهم را به خود اختصاص داده است.

جدول شماره (۷): رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد از نظر شاخص توانمندسازی اجتماعی

رتبه	امتیاز توانمندی اجتماعی	صندوق
۱	۱۷/۰۲	فش
۲	۱۶/۲۴	قیطاس‌آباد
۳	۱۶/۱۸	پرویه
۴	۱۵/۴۲	تمرگ
۵	۱۵/۱۳	دولتیار
۶	۱۴/۸۰	چشمه‌کبود
۷	۱۴/۷۲	ریزهوند
۸	۱۳/۶۵	کوسه‌وند
۹	۱۳/۱۵	الهییه
۱۰	۱۱/۳۹	کندوله

رتبه‌بندی شهرستانهای مورد مطالعه از لحاظ توانمندسازی زنان روستایی

رتبه‌بندی شهرستان‌ها از لحاظ توانمندسازی زنان روستایی نشان داد که شهرستان کنگاور با بیشترین امتیاز (۱۲۸/۳۶) رتبه اول را در بین شهرستان‌های مورد مطالعه کسب نموده است. شهرستان‌های هرسین (۱۱۲/۲۱ امتیاز)، کرمانشاه (۱۱۰/۹۸ امتیاز) و صحنه (۹۹/۴۱ امتیاز) نیز به ترتیب رتبه‌های دوم، سوم و چهارم را در بین شهرستان‌های مورد مطالعه به‌دست آوردند (جدول شماره ۸).

جدول جدول شماره (۸): رتبه‌بندی شهرستان‌ها بر مبنای شاخص توانمندسازی کل

رتبه	امتیاز توانمندسازی کل	شهرستان
۱	۱۲۸/۳۶	کنگاور
۲	۱۱۲/۲۱	هرسین
۳	۱۱۰/۹۸	کرمانشاه
۴	۹۹/۴۱	صحنه

رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه ۱۱۹

تحلیل میزان توانمندی زنان روستایی بر حسب سطح تحصیلات

جدول شماره (۹)، نتایج تحلیل واریانس یک طرفه مربوط به مقایسه میزان توانمندی زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد را بر حسب تحصیلات نشان می‌دهد. همان‌گونه که در جدول شماره (۱۲) مشاهده می‌شود، در سطح ۵ درصد، اختلافی معنادار بین میزان توانمندی زنان روستایی در سطوح تحصیلی مختلف وجود ندارد. به عبارت دیگر تفاوت سطح تحصیلات منجر به تفاوت میزان توانمندی اعضا نشده است.

جدول شماره (۹): تحلیل واریانس تفاوت بین توانمندی زنان روستایی بر حسب تحصیلات

گروه	آزمون‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	sig
بین گروهی		۱۰۴۳۱/۹۱	۴	۲۶۰۷/۹۸	۲/۴۱	۰/۰۵۱
درون گروهی		۱۹۲۷۳۹/۷	۱۷۸	۱۰۸۲/۸۱		
کل		۲۰۳۱۷۱/۶	۱۸۲	-----		

تحلیل میزان توانمندی زنان روستایی بر حسب مدت عضویت در صندوق اعتبارات خرد

بر اساس جدول (۱۰)، بین توانمندی اعضای صندوق اعتبارات خرد بر حسب مدت عضویت در صندوق، اختلافی معنادار از نظر آماری وجود دارد. به عبارت دیگر با احتمال ۹۵ درصد، اعضای با سابقه بیشتر نسبت به زنان روستایی با سابقه کمتر، از توانمندی بالاتری برخوردارند.

جدول شماره (۱۰): مقایسه میانگین توانمندی زنان روستایی بر حسب سابقه عضویت در صندوق

سابقه عضویت	میانگین	t	sig
۵ سال سابقه	۱۵۲/۱۷	۳/۰۳	۰/۰۰۳
بیش از ۵ سال سابقه	۱۶۷/۲۶		

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

اگرچه شاخص‌های زیادی برای رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد وجود دارد، اما در این مطالعه به منظور استفاده از شاخص‌های بومی که با شرایط جامعه مورد مطالعه سازگاری کامل داشته باشد، از تحلیل عاملی تأییدی و بارعاملی استفاده گردید. نتایج رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد براساس اثربخشی آنان

در توانمندی اقتصادی زنان روستایی نشان داد که روستای فش، تمرگ و پریوه به ترتیب رتبه‌های اول تا سوم را از نظر توانمندی اقتصادی کسب نموده‌اند. از سوی دیگر روستای قیطاس‌آباد رتبه دهم را در بین روستاهای مورد مطالعه کسب نموده است. به نظر می‌رسد کسب رتبه اول توانمندی اقتصادی توسط اعضای صندوق فش در بین سایر اعضا، به دلیل حجم بیشتر سرمایه و سابقه تأسیس این صندوق نسبت به صندوق‌های دیگر می‌باشد. به عبارت دیگر میزان وام اعطایی به زنان روستایی در این صندوق بیش از سایر صندوق‌ها بود.

همچنین رتبه‌بندی صندوق‌های مورد نظر براساس اثربخشی آنان در توانمندی خانوادگی زنان روستایی نشان داد که روستای فش در این بخش نیز رتبه اول را کسب نموده است. روستای پریوه رتبه دوم، کوسه‌وند رتبه سوم را به خود اختصاص دادند. همچنین روستای کندوله با کمترین امتیاز در رتبه دهم جای گرفت. همچنین رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد براساس اثربخشی آنان در توانمندی اجتماعی زنان روستایی نشان داد که روستای فش رتبه اول و روستاهای قیطاس‌آباد و پریوه به ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را در این بخش کسب نموده‌اند. روستای کندوله نیز رتبه دهم را به خود اختصاص داد. به طور کلی رتبه‌بندی اثربخشی صندوق‌های اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی به تفکیک شهرستان نشان داد که شهرستان کنگاور، هرسین، کرمانشاه و صحنه به ترتیب رتبه‌های اول تا چهارم را در بین شهرستان‌های مورد مطالعه کسب نمودند. نتایج مربوط به رتبه‌بندی صندوق‌ها می‌تواند نکات قابل تأملی را برای مسئولین امر در پی داشته باشد. به عنوان مثال کسب رتبه اول توسط صندوق فش در هر سه بعد اقتصادی، اجتماعی و خانوادگی می‌تواند دلایل زیادی داشته باشد. نزدیکی به شهر و تأثیر فرهنگ شهرنشینی بر زندگی روستائیان، حجم بالای سرمایه و سابقه تأسیس بالاتر می‌تواند از عواملی باشد که موجب توانمندی بیشتر اعضای صندوق اعتبارات فش باشد.

از سوی دیگر میزان پائین توانمندی زنان عضو صندوق کندوله باوجود اینکه این روستا از جاذبه‌های طبیعی و فرصت‌های شغلی بالایی خصوصاً از نظر باغات برخوردار است، نکته‌ای دخور توجه است. یکی از مهم‌ترین مسائلی که در سطح روستا به چشم می‌خورد عدم آشنایی اعضای صندوق با ماهیت وام‌های صندوق و کمبود برگزاری جلسات و کلاس‌های آموزشی است.

بر اساس یافته‌ها، بین توانمندی زنان روستایی بر حسب سطح تحصیلات تفاوتی معنادار وجود ندارد. به عبارت دیگر تفاوت سطح تحصیلات منجر به تفاوت میزان توانمندی اعضا نشده است. اگرچه برخی

رتبه‌بندی صندوق‌های اعتبارات خرد بر اساس توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه ۱۲۱

مطالعات سطح تحصیلات را از عوامل اثرگذار بر توانمندسازی زنان روستایی برشمرده‌اند (عبدالنصیر و همکاران، ۲۰۰۷؛ پروین و همکاران^۱، ۲۰۰۴)، اما در این مطالعه همانند مطالعات فاسورانتی^۲ (۲۰۱۰) و هوگ و ایتوها را (۲۰۰۹) سطح تحصیلات زنان روستایی بر توانمندسازی آنان تأثیری نداشت. شاید بتوان این یافته را این‌گونه تفسیر کرد که دسترسی به بانک‌ها و مؤسسات مالی برای زنان روستایی تحصیل‌کرده آسان‌تر باشد و نیاز چندانی برای عضویت در صندوق اعتبارات خرد در خود احساس نکنند. اما زنان روستایی که از سطح تحصیلات پایین‌تری برخوردارند، توانایی چندانی برای دسترسی به بانک‌ها را ندارند و ترجیح می‌دهند که به عضویت در صندوق‌ها درآیند.

نتایج این مطالعه نشان داد که بین توانمندی اعضای صندوق اعتبارات خرد بر حسب مدت عضویت در صندوق، تفاوت معنادار از نظر آماری وجود دارد. به عبارت دیگر آن دسته از اعضای که سابقه بیشتری در صندوق داشته‌اند نسبت به اعضای کم سابقه توانمندتر شده‌اند. در تفسیر این یافته می‌توان این‌گونه توضیح داد که توانمندی یک فرآیند است که اجرای این فرآیند مستلزم گذشت زمان می‌باشد (موسدال^۳، ۲۰۰۳؛ استرن‌دبرگ^۴، ۲۰۰۱)؛ لذا افزایش سابقه‌ی عضویت اعضا بهبود توانمندی آنان را به دنبال خواهد داشت. به عبارت دیگر افرادی که سابقه بیشتری در صندوق دارند، تجارب بالایی را در زمینه فعالیت‌های مناسب تولیدی کسب نموده‌اند. این افراد از شکست‌های خود در گذشته درس گرفته و لذا وام دریافتی را در زمینه‌ی مناسبی سرمایه‌گذاری می‌کنند.

پیشنهادات زیر در راستای یافته‌های تحقیق مطرح می‌گردد:

۱- با توجه به اینکه صندوق‌های اعتبارات خرد در کشور هنوز به مرحله بلوغ خود نرسیده‌اند، توصیه می‌گردد به منظور پیشبرد اهداف راه‌اندازی این صندوق‌ها، حمایت‌های مالی در قالب اعطای وام‌های بلندمدت و کم‌بهره نسبت به آنان صورت گیرد.

۲- از آنجایی که مسئولین صندوق‌ها می‌توانند نقش قابل توجهی در موفقیت صندوق‌ها ایفا نمایند، توصیه می‌گردد انتخاب مسئولین صندوق بر اساس رأی اعضا و تعیین معیارهایی همچون تحصیلات، سن و... از سوی دفتر امور زنان روستایی باشد.

^۱. Parveen et al.

^۲. Fazoranti

^۳. Mosedale

^۴. Strandberg

۳- با عنایت به این‌که برخی از صندوق‌های اعتبارات خرد در سطح استان اثربخشی بالاتری در توانمندسازی زنان روستایی از ابعاد مختلف داشتند؛ لذا به دفتر امور زنان روستایی و عشایری استان توصیه می‌گردد با تشکیل جشنواره‌های سالیانه از نمونه‌های موفق اعضای صندوق اعتبارات خرد و همچنین صندوق‌های برتر، تقدیر و تشویق به عمل آید. این کار ضمن ایجاد انگیزه در اعضا و مسئولین صندوق، موجب رقابت سازنده بین صندوق‌های مختلف می‌گردد.

منابع

- پاک نظر ف (۱۳۸۱) فقرزدایی و اعتبارات خرد، باتکیه بر زنان آسیب‌پذیر روستایی، مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد و زنان روستایی، دفتر امور زنان روستایی.
- دفتر امور زنان روستایی (۱۳۸۹) گزارش فعالیت‌های دفتر امور زنان روستایی.
- قاسمی، وحید (۱۳۸۸) مقدمه‌ای بر مدل‌سازی معادلات ساختاری. انتشارات جامعه‌شناسان، چاپ اول.
- کتابی، محمود، بهجت یزدخواستی و زهرا فرخی راستابی (۱۳۸۲) توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه، پژوهش زنان، دوره ۱، سال ۳، ش ۷، صص ۳۰-۵.
- کلانتری، خلیل (۱۳۸۸) پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی، نشر فرهنگ صبا، چ سوم.
- کوشکی، فاطمه، هوشنگ ابروانی و خلیل کلانتری (۱۳۹۰) عوامل مؤثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق‌های اعتبارات خرد روستایی: مطالعه موردی استان کرمانشاه، فصلنامه روستا و توسعه، ۱۱۴(۱): ۳۳-۱۵.
- مافی، فرزانه (۱۳۸۵) اعتبارات خرد (ویژگی‌ها، تجارب، ملاحظات، راهبردها)، پژوهشکده‌ی تحقیقات استراتژیک گروه پژوهش اقتصادی، گروه فرهنگی انتشارات شادان.
- مظلمی، میترا و عباس رحیمی (۱۳۸۴) بررسی پوشش و پایداری برنامه اعتبارات خرد، مرکز تحقیقات روستایی و دفتر امور زنان روستایی وزارت جهاد کشاورزی.
- نجفی، بهاء‌الدین (۱۳۸۲) تأمین مالی خرد: تجربیات جهانی و امکانات توسعه در ایران، فصلنامه پژوهشی بانک و کشاورزی، ۱.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۸۴) مدل‌یابی معادلات ساختاریابی، تهران، چ اول، انتشارات سمت.

AbdulNasir, J., M. Akhtar, and R. Salim (2007) "Measuring and Modeling the Domestic Empowerment of Rural Women in Pakistan", *Journal of Statistics*, 14:20-31

Ashe, J, and L. Parrott (2001) " Impact Evaluation of PACT's Women's Empowerment Program in Nepal: A Savings and Literacy Led Alternative to Financial Institution Building", *Department of Agricultural Economics, obafemi Awolowo University*, 9(2), Nigeria.

- Fasoranti, M.M** (2010) "The influence of micro-credit on poverty alleviation among rural dwellers: A case study of Akoko North West Local Government Area of Ondo State", *African Journal of Business Management*, 4(8): 1438-1446.
- Gefen, Straub, D.W., and M.C. Boudreau** (2000) "Structural Equation Modeling and Regression: Guidelines for Research Practice", *Communications of the AIS* (4:7): 1-79.
- Hashemi, S., R. Sydney, and A. Schuler** (1996) "Rural Credit programs and Women's Empowerment in Bangladesh", *World Development*, 24 (4): 635-653.
- Hinton, P.R., C. Brownlow., I. Mc Murray. And B. Cozens** (2004) "SPSS Explained Routledge", Taylor and Francis Group, New York.
- Hoque. M. and Y. Itoharu** (2009) "Women Empowerment through Participation in Micro-Credit Programme: A Case Study from Bangladesh", *Journal of Social Sciences* 5(3): 244-250
- Kabeer, N** (2001). "Reflections on the Measurement of Women's Empowerment in Sisask", A. (ed.) *Discussing Women's Empowerment: Theory and Practice*, pp. 17-57, Stockholm: Sida
<http://www.sida.se/shared/jsp/download.jsp?f=SidaStudies+No3.pdf&a=2080>
- Khander, S.R** (1998) "Fighting poverty with microcredit: Experience in Bangladesh", New York: Oxford University Press.
- Kishore, S. and K. Gupta** (2004) "Women's Empowerment in India and Its States: Evidence from the NFHS", *Economics and Political Weekly*.
- Maclsaac. N** (1997) "The Role Of Microcredit in Poverty Reduction and Promoting Gender Equity, South Asia Partnership Canada", June 12.
- Malhotra, A., S. Schuler., C. Boender** (2002) "Measuring Women's Empowerment as a Variable in International Development", Paper commissioned by the Gender and Development Group of the World Bank. Available online at:
http://hdr.undp.org/docs/network/hdr_net/GDI_GEM_Measuring_Womens_Empowerment.pdf (accessed 4/14/2009).
- Malhotra, A., S. Schüler., and C. Boender** (2003) "Measuring women's empowerment as a variable in international development", Paper presented at the International Council for Research on Women (ICRW) Insight and Action Seminar, Washington, DC 12 November 2003.
- Mayoux, L** (1998) "Participatory programme learning for women's empowerment in micro-finance programmes: negotiating complexity, conflict and change", *IDS Bulletin* 29:39-50.
- Mosedale, S** (2003) "Impact Assessment Research Centre", Paper prepared for the international conference, Directions in Impact Assessment for Development: Methods and Practice, Manchester UK.

Parveen, S. and I. Leonhauser (2004) "Empowerment of Rural Women in Bangladesh: A Household Level Analysis", Conference on Rural Poverty Reduction through Research for Development and Transformation. Berlin, 5-7 October.

Pitt, M., S. R. Khandker, and J. Cartwright (2006) "Empowering Women with Microfinance: Evidence from Bangladesh", *Economic Development and Cultural Change*, 791- 831.

Quintana, S.M. and S.E. Maxwell (1999) "Implications of recent developments in structural equations modeling for counseling psychology", *The Counseling Psychologist*, 27: 485-527.

Sathiabama, K (2010) "Rural Women Empowerment and Entrepreneurship Development", eSS Student papers Sathiabama/Women Empowerment. Download from <http://www.Rural%20women%20Empowerment%20and%20Entrepreneurship%20Development.pdf>

Schreiber, J., F. Stage., J. King., A. Nora. And E. Barlow (2006) "Reporting Structural Equation Modeling and Confirmatory Factor Analysis Results: A Review", *The Journal of Educational Research*, 99(6): 323-337.

Strandberg, N (2001) "Empowerment of Women as a Transformative Strategy for Poverty Eradication", United Nations Division for the Advancement of women (DAW) Expert Group Meeting on "empowerment of women Throughout the Life Cycle as a transformative Strategy for Poverty Eradication". 26-29 November 2001, New Deli, India.

Swain, R.B. and F.Y. Wallentin (2007) "Dose Microfinance Empower Women?", Download from <http://www.nek.uu.se> or from S-WoPEC <http://swopec.hhs.se/uunewp/>

Wu. C.Y. and C.S. Shyu (2011) "Empirical Development of a Voluntary Self-Management Work Scale", *International Journal of Management* 28(3): Part 1.